

DOI: 10.31648/PW.7670

DANUTA STANULEWICZ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1792-3883>

University of Gdańsk

EWA KOMOROWSKA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8089-4440>

University of Szczecin

ROSYJSKIE SŁOWNICTWO BARW U KOBIET I MĘŻCZYŹN – BADANIA WSTĘPNE¹

Female and Male Russian Colour Vocabulary: A Preliminary Study

ABSTRACT: The aim of the paper is to present the results of a study of psychological salience of colour terms for women and men who are native speakers of Russian. In our study, we employed the elicitation list task which is a five-minute psychological test designed to determine which and to what degree colour terms are psychologically important to language users. There were 26 Russian speakers – 13 women and 13 men – who participated in the test. The test results provide us with adequate material to be used to analyze both quantitative and qualitative differences between the female and male colour lexicons, and additionally, to estimate the scope of these differences. The study confirms the observations made by other researchers, as well as the popular opinion that women have a richer selection of colour words at their disposal and that they actually know many more metonymic colour terms than men.

KEYWORDS: colour terms, elicitation list task, metonymy, Russian, female and male vocabulary

Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie badań dotyczących psychologicznej istotności nazw barw dla rodzimych użytkowników języka rosyjskiego – kobiet i mężczyzn. Interesuje nas kwestia, czy dla obu płci ważne są te same określenia barw i czy hierarchia ich istotności jest podobna. Do badania zastosowałyśmy test ustalający psychologiczne znaczenie nazw barw, który został przeprowadzony wśród 13 kobiet i 13 mężczyzn.

¹ Serdecznie dziękujemy za pomoc w przeprowadzeniu badania pani dr Agnieszce Szlachcie z Uniwersytetu Szczecińskiego oraz pani mgr Magdalenie Markiewicz, Kierownik Działu ds. Obco-krajowców i Wymiany Międzynarodowej w Akademii Morskiej w Szczecinie. Jesteśmy również wdzięczne Uczestniczkom i Uczestnikom naszego badania.

Znajomością kolorów i ich nazw wśród kobiet i mężczyzn zajmuje się liczne grono badaczy. Na przykład R. Lakoff (1975, 8-9) zauważyła, że kobiety używają precyzyjniejszego słownictwa barw niż mężczyźni, np. *beige* ‘beżowy’, *ecru* ‘ecru’, *aquamarine* ‘akwamaryna, morski’, *lavender* ‘lawenda, lawendowy’, natomiast mężczyźni traktują barwy jako kwestię trywialną. Y. Ling, A. Hurlbert i L. Robinson (2006, 185-186) proponują ewolucyjne uzasadnienie takiego stanu rzeczy: w przeszłości kobiety, których zajęciem było zbieractwo, musiały nauczyć się odróżniać po kolorze rośliny jadalne od trujących; zaś mężczyznom, udającym się na polowania, rozróżnienia barw nie były potrzebne. K. Handke (1994, 26; 2008, 175-180) zauważa, że kobiety nie tylko używają bogatszego słownictwa barw niż mężczyźni (np. *azaliowy, cielisty, fioletowy, gołębi, kasztanowy, lawendowy, migdałowy, pierwiosnkowy, słomiany, wiśnia*), lecz także postrzegają otaczający je świat przez kolory:

Kobieta odbiera i kształtuje obraz świata kolorami i jest to właściwość typowa dla tej płci, bez względu na stopień estetycznej wrażliwości poszczególnych jednostek, a także mniejszą lub większą umiejętność jej wyrażenia (Handke 2008, 176).

Ponadto Handke wyjaśnia, skąd w leksykonie kobiet biorą się liczne nazwy barw, również te o niestabilizowanym statusie:

Będąc kobietą nie trzeba być artystką, żeby widzieć i odczuwać barwność otoczenia. Kobieta spośród cech każdego elementu otaczającej przestrzeni, z którym się styka, najpierw wyodrębnia jego kolory. Z tym wiąże się tak duży zasób nazw barw, którymi posługuje się niemal każda kobieta, a są wśród nich nazwy kolorów podstawowych, wtórnych (uzyskiwanych z mieszania kolorów podstawowych) oraz licznych ich odcieni. Część ma utrwalone miejsce w języku, inne bywają tworzone na zasadzie doraźnych skojarzeń [...] (Handke 2008, 177).

Wśród stosowanych przez kobiety nazw barw, pochodzących od nazw elementów świata naturalnego, Handke (2008, 178) wyróżnia następujące: pochodzące od nazw kwiatów (np. *bzowy, nasturcjowy, rezedowy*) i owoców (np. *bananowy, cytrynowy*), zwierząt (*kruczy, mysi*), metali (*złocisty, srebrzysty, miedziany*) oraz innych elementów (np. *bursztynowy, czekoladowy, smolisty*). Charakterystyczne dla kobiet jest też „zrównywanie niektórych nazw kolorów z nazwami odpowiadających im barwą elementów otaczającej przestrzeni, zwłaszcza owoców”, np. *banan, cytryna, truskawka, wiśnia* („Nie, taka cytryna to nie kolor dla ciebie”) (Handke 2008, 180). Nazwy barw takie jak *miedziany* i *wiśnia* traktujemy jako nazwy metonimiczne (bądź pochodzenia metonimicznego), reprezentujące typ metonimii OBIEKT ZA CECHE, którą jest tutaj kolor (zob. m.in. Stanulewicz 2020)². Handke również

² Zjawisko metonimii omawiają m.in. Biewiaczonek (2006) i Maćkiewicz (2007).

zauważa, iż kobiety używają nazw barw reprezentujących różne struktury: formy syntetyczne, derywaty, złożenia i formy analityczne (Handke 2008, 178). Trafność tych wszystkich spostrzeżeń poczynionych przez Handke potwierdzają badania jednej z nas – okazuje się, że rzeczywiście kobiety – użytkowniczkki języka polskiego – znają m.in. więcej nazw barw pochodzących od nazw obiektów, szczególnie naturalnych (Stanulewicz 2010).

Należy też tu wspomnieć, że do interesujących wniosków dochodzi również A. Sztajnert (2001). Przeprowadzone przez nią badania wskazują na to, że precyzyjniejsze rozpoznawanie barw i lepsza znajomość ich nazw u kobiet powiązane są z wiekiem. Różnice między nastoletnimi dziewczętami a chłopcami nie są tak duże jak w przypadku dorosłych kobiet i mężczyzn.

1. Podstawowe i niepodstawowe nazwy barw

Na podstawie analizy leksykonów barw w 98 językach B. Berlin i P. Kay (1969) stwierdzili, że wśród określeń nazw barw jedenaście jest podstawowych. W języku polskim zbiór takich nazw zawiera przymiotniki: *biały, czarny, czerwony, zielony, żółty, niebieski, brązowy, fioletowy, pomarańczowy, różowy i szary*³. Z ewolucyjnego punktu widzenia nazwy barw pojawiają się w danym języku w pewnym porządku: na samym początku określenia bieli i czerni (lub barw jasnych i ciemnych), potem w kolejności: nazwy czerwieni, zieleni, żółci (lub odwrotnie: żółci, zieleni), błękitu i brązu, oraz – już w dowolnej kolejności – fioleto, różu, oranżu i szarości (Berlin | Kay 1969, 4).

Berlin i Kay zauważyli, że języki znajdują się w różnych stadiach rozwoju leksykonu barw: mogą mieć tylko dwie podstawowe nazwy barw (biały/jasny i czarny/ciemny), trzy (biały/jasny, czarny/ciemny i czerwony), cztery (biały/jasny, czarny/ciemny, czerwony oraz zielony lub żółty) itd. Chociaż trzeba tu zaznaczyć, że używanie tylko dwóch lub trzech nazw podstawowych nie musi bynajmniej oznaczać, że użytkownicy języka znają tylko te nazwy. Mogą oni bowiem używać większej liczby określeń barw, jednak nie będą to nazwy podstawowe – w rozumieniu Berlina i Kaya (1969, 6). Badacze ci podają cztery główne kryteria, które musi spełniać podstawowa nazwa barwy:

³ Polskim słownictwem barw (również niekiedy w porównaniu z innymi językami) zajmuje się wielu badaczy, zob. m.in. Ampel-Rudolf (1994), Badyda (2008), Bjelajewa (2005), Handke (2002), Komorowska (2010, 2017), Komorowska i Stanulewicz (2018), Stanulewicz (2009), Tokarski 2004 [1995]), Zaręba (1954). Zob. także prace zbiorowe: *Barwa w języku, literaturze i kulturze* I-IX, red. Komorowska i Stanulewicz (2010-2018); *Kolor w kulturze*, red. Mocarska-Tycowa i Bielska-Krawczyk (2010); *Linguistics Across Culture*, red. Molchanova (2003); *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, część I-II, red. Grzegorzyczkowa i Waszakowa (2000, 2003); *W kręgu koloru, przestrzeni i czasu*, red. Komorowska (2010).

- (i) jej znaczenie nie jest sumą znaczeń jej części (kryterium to wyklucza przymiotniki takie jak *zielononiebieski* i *jasnoniebieski*);
- (ii) nie odnosi się ona do odcieni innej barwy (np. *seledynowy*, *szmaragdowy* i *malachitowy*, nazywając odcienie zieleni, nie spełniają tego kryterium);
- (iii) jej użycie nie ogranicza się do opisu wąskiego zbioru obiektów (wykluczone są np. *rudy* i *blond*, ponieważ używa się ich przeważnie w odniesieniu do koloru włosów);
- (iv) jest ona psychologicznie istotna dla użytkowników danego języka (według tego kryterium *amarantowy*, *indygo*, *sjena naturalna* czy *khaki* są niepodstawowymi nazwami barw).

Berlin i Kay (1969, 6-7) precyzują także cztery dodatkowe kryteria, dotyczące potencjału dystrybucyjnego, pochodzenia nazw barw od nazw przedmiotów, niedawnych zapożyczeń i złożoności morfologicznej.

Monografia Berlina i Kaya, początkowo przyjęta entuzjastycznie, była krytykowana i modyfikowana (np. zgodzono się z tym, że nazwa barwy szarej może dołączyć do leksykonu barw znacznie wcześniej niż pierwotnie zakładano⁴). Nie sposób jednak nie zauważyć, że w 1969 r. Berlin i Kay zaproponowali językoznawcom nieco inne podejście do słownictwa barw. Po przeprowadzeniu nowych badań (*The World Color Survey*) Berlin i Kay oraz ich współpracownicy L. Maffi i W. Merrifield zmodyfikowali przedstawiony powyżej ewolucyjny cykl leksykonu barw (zob. Kay | Berlin | Merrifield 1991; Kay | Berlin | Maffi et al. 1997; Kay | Maffi 1999).

2. Klasyfikacja nazw barw – dla celów naszego badania

Jak wynika z powyższych rozważań, Berlin i Kay (1969) dzielą nazwy barw na podstawowe i niepodstawowe. P. Kay i C. McDaniel (1978, 626) proponują dalszy podział podstawowych nazw: na prymarne (w polskim: *biały*, *czarny*, *czzerwony*, *zielony*, *żółty* i *niebieski*) i sekundarne (*brązowy*, *fioletowy*, *pomarańczowy*, *różowy* i *szary*). Jak pokazują badania Handke i innych językoznawców zainteresowanych słownictwem barw, szczególne z uwzględnieniem różnic między leksykonami kobiet i mężczyzn, określenia barw mogą być metonimiczne (tj. pochodzić od nazw obiektów mających charakterystyczny kolor). Spotykamy je zarówno wśród nazw podstawowych (*niebieski* < *niebo*, *różowy* < *róża*, *pomarańczowy* < *pomarańcza*), jak i niepodstawowych (np. *cytrynowy* < *cytryna*, *wiśniowy* < *wiśnia*, *turkusowy* < *turkus*). Ponadto używa się niepodstawowych nazw barw – rodzimych bądź

⁴ Więcej o tym zob. Tokarski 2004, 20. Nazwy barwy szarej nierzadko są wyrazami pochodzenia rodzimego (np. polski *szary*, walijski *llwyd*), w odróżnieniu od innych sekundarnych nazw barw, które na ogół są zapożyczeniami (np. w języku polskim *fioletowy*, *różowy* i *pomarańczowy*).

zapożyczonych, które nie są uważane za metonimiczne – chociaż mogły takimi być w przeszłości, lecz zatarł się związek między nazwą obiektu a wywodzącą się z niej nazwą barwy⁵, lub takimi są (bądź były) w językach, z których pochodzą. Przykładami takich rodzimych nazw barw będą *siwy* i *modry*, a zapożyczonymi *beżowy* i *bordowy*. Oczywiście także wśród podstawowych oraz niepodstawowych metonimicznych, znajdziemy przymiotniki pochodzące od zapożyczonych rzeczowników, np. *fioletowy*, *pomarańczowy*, *szmaragdowy*, *turkusowy*.

Inna klasyfikacja nazw barw bierze pod uwagę złożoność morfologiczną. Nazwy barw dzielą się na proste (np. *biały*, *czarny*, *błękitny*, *bury*) i złożone, składające się z nazw barw (np. *niebieskozielony*, *łososioworóżowy*) lub z określeń jasności, jaskrawości itp. i nazw barw (np. *jasnozielony*, *ciemnobłękitny*). Wszystkie nazwy podstawowe, jak również liczne niepodstawowe są proste, natomiast wszystkie nazwy złożone należą do niepodstawowych.

Trzeba także tu wziąć pod uwagę określenia powiązane z barwami, doprecyzowujące ich cechy takie jak jasność, jaskrawość i połyskliwość czy też przezroczystość (np. *jasny* i *ciemny*, *błyszczący* i *matowy*, *przezroczysty*), lub odnoszące się do braku koloru (*bezbarwny*). Uwzględniamy również i takie leksemy, ponieważ uczestnicy badań (o których piszemy poniżej) podają je jako nazwy barw.

Nazwy barw można też klasyfikować według klas wyrazów, jakie reprezentują. Do barw odnosić się mogą nie tylko przymiotniki, lecz także spokrewnione z nimi przysłówki, rzeczowniki i czasowniki, np. *biały*, *biało*, *biel*, *bielić*; *granatowy*, *granatowo*, *granat*, *granatowieć*.

Dla celów naszego badania wyróżniamy następujące nazwy barw (pomijając kwestię części mowy):

- 1) nazwy podstawowe (niemetonimiczne i metonimiczne);
- 2) nazwy niepodstawowe: a) metonimiczne (proste); b) niemetonimiczne (proste, zarówno rodzime, jak i zapożyczone); c) złożone;
- 3) inne określenia (określenia jasności, jaskrawości i połyskliwości, przezroczystości, bezbarwności).

Nie wyodrębniamy natomiast nazw rodzimych i zapożyczonych, ponieważ użytkownicy danego języka mogą nie wiedzieć, że niektóre określenia barw zostały zapożyczone.

⁵ Przykłady można znaleźć także w grupie nazw podstawowych. Użytkownicy języka polskiego już nie łączą leksemu *czerwony* z czerwieniem, z którego w przeszłości uzyskiwano tę barwę.

3. Test badający psychologiczne znaczenie nazw barw

Jak wyżej podałyśmy, jedno z kryteriów, które musi spełniać podstawowa nazwa barwy, związane jest z psychologiczną istotnością. Do jej badania używa się testów behawioralnych i lingwistycznych. W naszych badaniach zastosowałyśmy popularny test behawioralny, polegający na uzyskaniu nazw barw od badanych osób podczas pięciu minut (ang. *elicitation list task*). Test ten bazuje na przekonaniu, że użytkownicy danego języka podadzą podstawowe nazwy barw – czyli najbardziej istotne – w pierwszej kolejności. Testu tego używali we wspomnianych już badaniach Berlin i Kay oraz ich współpracownicy (Berlin | Kay 1969; Kay | Berlin | Maffi et al. 1997 i in.). Test jest niezwykle prosty – osoba prowadząca prosi uczestników badania, by w ciągu pięciu minut wymienili znane sobie nazwy barw. W naszym badaniu użyłyśmy zmodyfikowanej wersji testu, zaproponowanej przez G. Morgana i G. G. Corbetta (1989), w której uczestnicy po każdej minucie podkreślają dotychczas podane nazwy barw i kontynuują wypisywanie kolejnych pod kreską. Ta wersja testu umożliwia obliczenie wyników dla każdej minuty testu.

Test często wykorzystywany bywa przez badaczy zajmujących się słownictwem barw. Przykładowo, wspomniani powyżej autorzy (Kay | Berlin | Maffi et al. 1997) badali po 25 osób mówiących różnymi językami, I. Davis i G. Corbett (1995) przeprowadzili test wśród 47 użytkowników języka angielskiego, I. Forbes (2006) uzyskała wyniki od 98 użytkowników języka francuskiego, a M. Uusküla (2007) od 68 użytkowników języka węgierskiego.

Jeżeli chodzi o języki słowiańskie, A. Hippiusley (2001) przeprowadził test wśród 34 użytkowników języka ukraińskiego i 28 użytkowników białoruskiego, Hippiusley i Davies (2006) wśród 16 użytkowników języka dolnołużyckiego i 16 użytkowników języka górnołużyckiego, Uusküla (2008) wśród 52 użytkowników języka czeskiego, Morgan i Corbett (1989) wśród 31 użytkowników języka rosyjskiego, zaś jedna z nas – wśród 100 użytkowników języka polskiego i 78 kaszubskiego (Stanulewicz 2009, 2017).

Warto byłoby podkreślić, że w badaniach nie zawsze uwzględniano równą liczbę kobiet i mężczyzn, np. Hippiusley (2001) przeprowadził test wśród 34 użytkowników języka ukraińskiego, z których tylko jeden był mężczyzną.

Naturalnie w tym badaniu uczestnicy mogą nie podać wszystkich znanych sobie nazw barw – o niektórych zapomną, natomiast na inne określenia naprowadzą ich kolory obiektów znajdujących się m.in. w pomieszczeniu, w którym przeprowadzane jest badanie. Jak wskazują nasze doświadczenia, może się zdarzyć, że osoba podająca znaną sobie nazwę barwy może nie wiedzieć, do jakiego koloru się on odnosi, np. może znać słowo *indygo* i zdawać sobie sprawę z tego, że to określenie barwy, ale błędnie łączyć je z polem czerwieni zamiast z polem błękitu.

4. Psychologiczna istotność nazw barw dla użytkowników języka rosyjskiego – bez uwzględnienia płci

Jak już wyżej wspomnieliśmy, badanie psychologicznej istotności nazw barw przeprowadzili Morgan i Corbett (1989) wśród 31 rodzimych użytkowników języka rosyjskiego. Badanie to odbyło w Moskwie i objęło 31 osób (26 kobiet i 5 mężczyzn). Uzyskanie w nim wyniki przedstawiamy w tabeli 1.

Tabela 1. Wyniki testu dla pierwszej minuty i pięciu minut – lista rankingowa najczęściej podawanych nazw barw przez 31 użytkowników języka rosyjskiego

Pierwsza minuta			Pięć minut		
Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Uczestnicy podający nazwę – w odsetkach (N = 31)	Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Uczestnicy podający nazwę – w odsetkach (N = 31)
1	голубой	87	1	красный	100
2	зеленый	81	2–3	зеленый	97
3–4	красный	77		черный	97
	синий	77	4–5	голубой	94
5–6	черный	70		коричневый	94
	желтый	70	6–8	белый	90
7	фиолетовый	65		синий	90
8	оранжевый	61		оранжевый	90
9	белый	58	9–11	желтый	87
10	коричневый	55		фиолетовый	87
11–12	бордовый	42		серый	87
	бежевый	42	12	розовый	84
13–14	розовый	39	13	бежевый	71
	сиреневый	39	14	малиновый	71
15	малиновый	35	15	салатовый	71
16–17	серый	32	16	бордовый	65
	салатовый	32	17	сиреневый	65
18–19	алый	26	18	алый	61
	лиловый	26	19	морсководный	58
20	морсководный	19	20	лиловый	52

Źródło: Morgan i Corbett (1989, 128-129)

Dane przedstawione w tabeli 1 pokazują, że po pierwszej minucie na pierwszych dziesięciu miejscach w rankingu znalazły się nazwy uważane za podstawowe (w tym dwie nazwy barwy niebieskiej), zaś nazwy różu i szarości zajęły odpowiednio miejsca 13–14 i 16–17. Natomiast po pięciu minutach wszystkie dwanaście nazw barw – podane przez ponad 80% informatorów – występuje na pierwszych dwunastu miejscach. Są to wyrazy *белый* ‘biały’, *черный* ‘czarny’, *красный*

‘czerwony’, *зеленый* ‘zielony’, *желтый* ‘żółty’, *синий* ‘ciemnoniebieski’, *голубой* ‘jasnoniebieski’, *коричневый* ‘brązowy’, *фиолетовый* ‘fioletowy’, *розовый* ‘różowy’, *оранжевый* ‘pomarańczowy’, *серый* ‘szary’.

Należałoby zwrócić uwagę na wysoką pozycję dwóch nazw barwy niebieskiej – *голубой* ‘jasnoniebieski’ i *синий* ‘ciemnoniebieski’ – w pierwszej minucie badania Morgana i Corbetta ten pierwszy leksem podało 87% badanych, a drugi – 77%. Liczni badacze (m.in. Corbett | Davies 1997; Hippiusley 2001; Komorowska 2010; Paramei 2005; Wierzbicka 1996) uważają, że w rosyjskim występuje dwanaście, a nie jedenaście, podstawowych nazw barw, ponieważ w tym języku występują dwa psychologicznie istotne wyrazy odnoszące się do barwy niebieskiej.

Opisany wyżej pięciominutowy test przeprowadzyliśmy w 2018 i 2019 r. wśród 26 rodzimych użytkowników języka rosyjskiego – 13 kobiet i 13 mężczyzn z Ukrainy, Białorusi i Rosji (por. Komorowska | Stanulewicz 2018, 71-72⁶). Uczestnikami badania byli ludzie młodzi w wieku od 17 do 24 lat (średnia wieku wynosiła 18,42 lat), którzy przyjechali na studia do Szczecina i Gdańska. Wyniki dla pierwszej minuty i całego testu (pięciu minut) przedstawione zostały w tabelach 2 i 3.

Tabela 2. Wyniki testu po pierwszej minucie – lista rankingowa najczęściej podawanych nazw barw przez 26 użytkowników języka (opracowanie własne)

Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Uczestnicy podający nazwę	
		liczba	w odsetkach
1	<i>красный</i>	24	92
2	<i>синий</i>	21	81
3–5	<i>белый</i>	19	73
	<i>зеленый</i>	19	73
	<i>желтый</i>	19	73
6–7	<i>черный</i>	18	69
	<i>фиолетовый</i>	18	69
8	<i>серый</i>	17	65
9	<i>голубой</i>	16	62
10–11	<i>коричневый</i>	13	50
	<i>оранжевый</i>	13	50
12	<i>розовый</i>	11	42
13	<i>бирюзовый</i>	8	31
14	<i>салатовый</i>	7	27
15	<i>бежевый</i>	4	15
16–17	<i>бордовый</i>	3	12
	<i>малиновый</i>	3	12

⁶ W 2018 r. badanie przeprowadzone zostało wśród 12 kobiet i 12 mężczyzn. Wtedy podałyśmy jedynie łączne dane dla obu płci.

Tabela 3. Wyniki testu po pięciu minutach – lista rankingowa najczęściej podawanych nazw barw przez 26 użytkowników języka (opracowanie własne)

Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Uczestnicy podający nazwę	
		liczba	w odsetkach
1–3	<i>белый</i>	26	100
	<i>красный</i>	26	100
	<i>серый</i>	26	100
4–5	<i>черный</i>	25	96
	<i>коричневый</i>	25	96
6	<i>розовый</i>	24	92
7–11	<i>зеленый</i>	23	88
	<i>синий</i>	23	88
	<i>голубой</i>	23	88
	<i>фиолетовый</i>	23	88
	<i>оранжевый</i>	23	88
12	<i>желтый</i>	22	85
13	<i>золотой</i>	20	77
13–14	<i>салатовый</i>	17	65
	<i>бордовый</i>	17	65
15	<i>бирюзовый</i>	15	58
16–18	<i>малиновый</i>	13	50
	<i>серебряный</i>	13	50
	<i>бежевый</i>	13	50
18	<i>бронзовый</i>	12	46

W naszym badaniu zarówno po pierwszej minucie, jak i po pięciu minutach na pierwszych dwunastu miejscach znalazły się wszystkie nazwy barw uważane za podstawowe. W ciągu pięciu minut podało je ponad 80% uczestników badania. Ponadto nasze badanie potwierdziło, że nazwy dwóch różnych odcieni barwy niebieskiej są psychologicznie ważne dla użytkowników języka rosyjskiego, lecz w kolejności odwrotnej niż w badaniu Morgana i Corbetta: *синий*, *голубой*.

Z przedstawionych powyżej obu badań wynika, że dla użytkowników języka rosyjskiego psychologicznie istotne są niepodstawowe nazwy barw: *сиреневый* ‘lilowy, bżowy’, *малиновый* ‘malinowy’, *салатовый* ‘jasnozielony’, *алый* ‘szkarłatny’, *лиловый* ‘lilowy’, *бежевый* ‘beżowy’, *бордовый* ‘bordowy’ oraz *морсководный* ‘morski’, a także *золотой* ‘złoty’, *серебряный* ‘srebrny’, *бирюзовый* ‘turkusowy’ i *бронзовый* ‘brązowy’. Jednak trzeba tu zaznaczyć, że nie wszystkie zajęły w obu badaniach najwyższe pozycje wśród niepodstawowych nazw barw.

6. Psychologiczna istotność nazw barw dla użytkowników języka rosyjskiego – z uwzględnieniem płci

Jak już wyżej podałyśmy, w badaniu Morgana i Corbetta uczestniczyło 26 kobiet i 5 mężczyzn, natomiast w naszym badaniu po 13 osób obu płci. W tej części artykułu skoncentrujemy się tylko na naszym badaniu: przedstawimy dane liczbowe procentowe, jak również listy rankingowe odzwierciedlające psychologiczną istotność nazw barw dla kobiet i mężczyzn.

6.1. Liczby podanych nazw barw

Kobiety przytoczyły łącznie 376 nazw barw, natomiast mężczyźni 257 (nie uwzględnialiśmy powtarzających się słów). Kobieta-rekordzistka wymieniła 39 określeń barw, mężczyzna-rekordzista 27, natomiast „antyrekordziści” odpowiednio 22 i 9. Dane te zaprezentowane są w tabeli 4.

Tabela 4. Wyniki testu – dane liczbowe (opracowanie własne)

Płeć	Całkowita liczba nazw barw	W odsetkach	Liczba nazw barw średnio na jednego uczestnika	Najwyższa podana liczba nazw barw	Najniższa podana liczba nazw barw
Kobiety	376	59,40	28,92	39	22
Mężczyźni	257	40,60	19,77	27	9
Ogółem	633	100,00	24,35		

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 3, statystyczna kobieta uczestnicząca w teście podała o dziewięć nazw barw więcej niż statystyczny mężczyzna, zaś kobieta-rekordzistka wypisała dwanaście określeń więcej (39) niż mężczyzna-rekordzista (27). Nazwy barw podane przez kobiety stanowiły prawie 60% ogółu podanych nazw. Wyniki te nie są zaskakujące – potwierdzają spostrzeżenia zaprezentowane w punkcie 1 tego artykułu.

6.2. Listy rankingowe

W pierwszej minucie nie odnotowałyśmy dużej różnicy, jeżeli chodzi o liczbę wypisanych określeń barw – kobiety podały ich 139, a mężczyźni 119 (odpowiednio 10,69 i 9,15 na jednego uczestnika). Różnice są bardziej zauważalne w typach podawanych nazw – czym zajmiemy się w następnym punkcie – oraz w listach rankingowych. Tabela 5 prezentuje nazwy barw podawane najczęściej przez kobiety i mężczyzn w pierwszej minucie badania. Danych procentowych z uwagi na małą liczebność grup nie podajemy.

Tabela 5. Listy rankingowe najczęściej podawanych nazw barw przez kobiety i mężczyzn w pierwszej minucie (opracowanie własne)

Kobiety			Mężczyźni		
Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba uczestniczek	Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba uczestników
1	<i>красный</i>	12	1	<i>красный</i>	12
2–3	<i>желтый</i>	11	2	<i>зеленый</i>	11
	<i>синий</i>	11	3–7	<i>белый</i>	10
4	<i>голубой</i>	10		<i>черный</i>	10
5	<i>белый</i>	9		<i>синий</i>	10
6–9	<i>черный</i>	8		<i>серый</i>	10
	<i>зеленый</i>	8		<i>фиолетовый</i>	10
	<i>фиолетовый</i>	8	8	<i>желтый</i>	8
	<i>розовый</i>	8	9–10	<i>коричневый</i>	7
10	<i>серый</i>	7		<i>оранжевый</i>	7
11–13	<i>коричневый</i>	6	11	<i>голубой</i>	6
	<i>оранжевый</i>	6	12	<i>салатовый</i>	4
	<i>бирюзовый</i>	6	13	<i>розовый</i>	3
14–16	<i>малиновый</i>	3	14–16	<i>бирюзовый</i>	2
	<i>салатовый</i>	3		<i>бордовый</i>	2
	<i>бежевый</i>	3		<i>матовый</i>	2
17	<i>алый</i>	2			

Jak pokazują dane zaprezentowane w tabeli 5, dla kobiet i mężczyzn psychologicznie najważniejsze są nazwy barw uważane za podstawowe, ze szczególną pozycją nazwy czerwieni, która na obu listach zajmuje miejsce naczelne. Jest też jeden wyjątek – w męskim leksykonie barw nazwa różu nie zajmuje wysokiej pozycji (na liście rankingowej znalazła się tu poza pierwszą dwunastką, na trzynastym miejscu). Warto zwrócić uwagę na fakt, że podczas gdy mężczyźni przeważnie koncentrowali się na nazwach podstawowych, kobiety już zaczęły poszukiwać tych niepodstawowych, które stanowiły 25% podanych określeń (zob. tabela 6). Na uwagę zasługuje wysoka pozycja przymiotnika *бирюзовый* ‘turkusowy’, dzielącego miejsce w rankingu z dwiema podstawowymi nazwami barw, wymienionego przez prawie połowę uczestniczek badania.

Tabela 6. Nazwy podstawowe i niepodstawowe wymienione w pierwszej minucie badania (opracowanie własne)

Typy nazw barw	Kobiety		Mężczyźni	
	liczba	w odsetkach	liczba	w odsetkach
Nazwy podstawowe	104	74,82	101	84,87
Nazwy niepodstawowe	35	25,18	18	15,13
Ogółem	139	100,00	119	100,00

Oprócz listy rankingowej najczęściej podawanych nazw barw weźmiemy pod uwagę określenia, które pojawiają się jako pierwsze (zob. tabela 7).

Tabela 7. Nazwy barw podane jako pierwsze (opracowanie własne)

Kobiety			Mężczyźni		
Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba uczestniczek	Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba uczestników
1	<i>красный</i>	5	1	<i>красный</i>	6
2	<i>желтый</i>	3	2–3	<i>зеленый</i>	2
3	<i>зеленый</i>	2		<i>синий</i>	2
4–6	<i>черный</i>	1	4–6	<i>белый</i>	1
	<i>голубой</i>	1		<i>черный</i>	1
	<i>розовый</i>	1		<i>розовый</i>	1

Także i na tej liście rankingowej nazwa czerwieni zajmuje szczególne miejsce, co wskazuje na to, iż spośród wielu nazw barw jest ona psychologicznie najważniejsza dla użytkowników języka rosyjskiego.

Jeżeli spojrzymy na wyniki całego testu, okaże się, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni wymieniają zdecydowaną większość podstawowych nazw barw, a kobiety wypisują więcej nazw niepodstawowych – o czym traktuje następna część artykułu.

7. Struktura kobiecych i męskich leksykonów barw

Oprócz przedstawienia list rankingowych, postanowiłyśmy sprawdzić, jakiego typu nazwy barw podają kobiety i mężczyźni, a także w jakich proporcjach – według klasyfikacji określeń barw przyjętej w części 3 tego artykułu, którą tu przypominamy:

- 1) nazwy podstawowe (niemetonimiczne i metonimiczne);
- 2) nazwy niepodstawowe: a) metonimiczne (proste); b) niemetonimiczne (proste, zarówno rodzime, jak i zapożyczone); c) złożone;
- 3) inne określenia (określenia jasności, jaskrawości i połyskliwości, przezroczystości, bezbarwności).

Tabela 8 przedstawia taki rozkład nazw barw podanych przez kobiety i mężczyzn – rodzimych użytkowników języka rosyjskiego.

Jak pokazują dane w tabeli 8, kobiece i męskie leksykony barw różnią się nie tylko wielkością, ale i strukturą. U kobiet rzeczywiście – jak zauważa Handke – nazwy metonimiczne stanowią dużą część zasobu – prawie taką jak nazwy podstawowe, natomiast u mężczyzn dominują nazwy podstawowe. Jeżeli chodzi o niemetonimiczne nazwy niepodstawowe, nazwy złożone oraz określenia jasności, jaskrawości itp., różnice są nieznaczne.

Tabela 8. Typy nazw barw podanych przez kobiety i mężczyzn (opracowanie własne)

Typ nazwy	Kobiety		Mężczyźni	
	liczba	w odsetkach	liczba	w odsetkach
Podstawowe	153	40,69	143	55,64
Metonimiczne	141	37,50	69	26,85
Niemetonimiczne	46	12,23	23	8,95
Złożone	25	6,65	14	5,45
Inne	11	2,93	8	3,11
Ogółem	376	100,00	257	100,00

Wracając do nazw metonimicznych, statystyczna kobieta podała dwa razy więcej takich nazw niż mężczyzna (odpowiednio 10,85 i 5,31). Jak można z łatwością zauważyć, nazwy takie pochodzą najczęściej od:

- nazw roślin jadalnych (w tym ziół), np. *малиновый* ‘malinowy’, *салатовый* ‘jasnozielony, mający kolor sałaty’, *лимонный* ‘cytrynowy’, *персиковый* ‘brzoskwiniowy’, *абрикосовый* ‘morelowy’, *мятный* ‘miętowy’;
- nazw kwiatów i innych roślin, np. *сиреневый* ‘liliowy, bżowy’, *фуксия* ‘fuksja’, *фиалковый* ‘fiołkowy’, *травяной* ‘trawiasty’;
- nazw kamieni jubilerskich (różnego pochodzenia), np. *бирюзовый* ‘turkusowy’, *изумрудный* ‘szmaragdowy’, *жемчужный* ‘perłowy’, *кораловый* ‘koralowy’, *янтарный* ‘bursztynowy’;
- nazw metali i stopów, np. *золотой* ‘złoty’, *серебряный* ‘srebrny’, *бронзовый* ‘mający kolor brązu’, *стальной* ‘stalowy’, *хромовый* ‘chromowy’;
- nazw żywności, np. *медовый* ‘miodowy’, *кремовый* ‘kremowy’, *молочный* ‘mleczny’;
- nazw obiektów naturalnych i zjawisk geograficznych lub astronomicznych, np. *морской* ‘morski’, *пепельный* ‘mający kolor popiołu’, *землистый* ‘ziemisty’, *небесный* ‘mający kolor nieba’;
- nazw artefaktów, np. *кирпичный* ‘ceglasty’.

Niektóre spośród nazw metonimicznych były wymienione zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn, np. *малиновый* ‘malinowy’, *салатовый* ‘jasnozielony, mający kolor sałaty’, *бирюзовый* ‘turkusowy’ i *изумрудный* ‘szmaragdowy’. Były też takie, których nie podał ani jeden mężczyzna, m.in. *лимонный* ‘cytrynowy’, *абрикосовый* ‘morelowy’, *землистый* ‘ziemisty’ i *янтарный* ‘bursztynowy’, lub ani jedna kobieta, m.in. *кофейный* ‘kawowy’ i *медный* ‘miedziany’.

Zakończenie

Badanie nasze potwierdziło zarówno obiegowe opinie dotyczące słownictwa barw u kobiet i mężczyzn – w tym przypadku rosyjskojęzycznych – jak i wyniki innych badań językoznawczych oraz psychologicznych. Ponadto badanie pozwoliło nam

przeanalizować różnice ilościowe, jak również jakościowe między leksykonami barw obu płci, a także oszacować skalę tych różnic. Przywołując spostrzeżenia Lakoff (1975) i Handke (1994, 2008), kobiety rzeczywiście znają więcej metonimicznych określeń barw.

Jeżeli chodzi o zależność leksykonów barw od takiego czynnika jak wiek (zob. badania Sztajnert 2001, pokrótce omówione w części 1), mimo dosyć młodego wieku uczestników badania (średnio 18,42, co można określić jako wczesną dorosłość) odnotowałyśmy wyraźne różnice między kobietami a mężczyznami.

Ze względu na relatywnie małą liczbę uczestników nasze badania mają charakter wstępny. Planujemy poszerzyć grupę rodzimych użytkowników języka rosyjskiego biorących udział w teście, żeby sprawdzić, czy w większej grupie, bardziej zróżnicowanej wiekowo i zawodowo, potwierdzą się zaobserwowane tendencje. Można byłoby też zastanowić się nad pogłębieniem badania testowego. Jak już wyżej zasygnalizowałyśmy, osoba podająca mniej popularną nazwę barwy może nie wiedzieć, do jakiego koloru się ona odnosi, dlatego dobrze byłoby również przeprowadzić krótkie wywiady z uczestnikami, sprawdzające znajomość jej znaczenia.

Bibliografia

- BADYDA, E. (2008), *Świat barw – świat znaczeń w języku poezji Zbigniewa Herberta*. Gdańsk.
- BERLIN, B. | KAY, P. (1969), *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley.
- BIERWIAZONEK, B. (2006), *Teorie metonimii – historia, dzień dzisiejszy i perspektywy*. W: Sokołowska, O. | Stanulewicz, D. (red.), *Językoznawstwo kognitywne III: Kognitywizm w świetle innych teorii*. Gdańsk, 227-245.
- BJELAJEVA, I. (2005), *Niepodstawowe nazwy barw w języku polskim, czeskim, rosyjskim i ukraińskim*. Warszawa.
- CORBETT, G. G. | DAVIES, I. R. L. (1997), *Establishing Basic Color Terms: Measures and Techniques*. In: Hardin, C. L. | Maffi, L. (eds.), *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge, 197-223.
- DAVIES, I. | CORBETT, G. (1995), *A Practical Field Method for Identifying Probable Basic Colour Terms*. In: *Languages of the World*. 9 (1), 25-36.
- FORBES, I. (2006), *Age-related Differences in the Basic Colour Vocabulary of French*. In: Biggam, P. C. | Kay, C. J. (eds.), *Progress in Colour Studies I: Language and Culture*. Amsterdam – Philadelphia, 101-109.
- GRZEGORCZYKOWA, R. | WASZAKOWA, K. (red.) (2000), *Studia z semantyki porównawczej: Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Część I*. Warszawa.
- GRZEGORCZYKOWA, R. | WASZAKOWA, K. (red.) (2003), *Studia z semantyki porównawczej: Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Część II*. Warszawa.
- HANDKE, K. (1994), *Język a determinanty płci*. W: Anusiewicz, J. | Handke, K. (red.), *Język a Kultura* 9. *Płeć w języku i kulturze*. Wrocław, 15-29.
- HANDKE, K. (2002), *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego. Tom 5. Świat barw*. Kraków.
- HANDKE, K. (2008), *Socjologia języka*. Warszawa.
- HIPPISLEY, A. (2001), *Basic BLUE in East Slavonic*. In: *Linguistics*. 39 (1), 151-179.

- HIPPISLEY, A. | DAVIES, I. (2006), Evolution of Secondary Colours: Evidence from Sorbian. In: Biggam, P. C. | Kay, C. J. (eds.), *Progress in Colour Studies I: Language and Culture*. Amsterdam – Philadelphia, 127-142.
- KAY, P. | BERLIN, B. | MAFFI, L. | MERRIFIELD, W. (1997), Color Naming across Languages. In: Hardin, C. L. | Maffi, L. (eds.), *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge, 21-56.
- KAY, P. | BERLIN, B. | MERRIFIELD, W. (1991), Biocultural Implications of Systems of Color Naming. In: *Journal of Linguistic Anthropology*. 1 (1), 12-25.
- KAY, P. | MAFFI, L. (1999), Color Appearance and the Emergence and Evolution of Basic Color Lexicons. In: *American Anthropologist*. 101, 743-760.
- KAY, P. | MCDANIEL, C. K. (1978), The Linguistic Significance of the Meanings of Basic Color Terms. In: *Language*. 54 (3), 610-646.
- KOMOROWSKA, E. (2010), Barwa w języku polskim i rosyjskim. Rozważania semantyczne. Szczecin.
- KOMOROWSKA, E. (2017), Colour in Polish and Russian: A Semantic-cognitive Study. Szczecin.
- KOMOROWSKA, E. (red.) (2010). W kręgu koloru, przestrzeni i czasu. Szczecin.
- KOMOROWSKA, E. | STANULEWICZ, D. (2018), Polskie i rosyjskie słownictwo barw: Asocjacje i znaczenia. Szczecin.
- KOMOROWSKA, E. | STANULEWICZ, D. (red.) (2010–2018), Barwa w języku, literaturze i kulturze I–IX. Szczecin.
- LAKOFF, R. (1975), *Language and Woman's Place*. New York – Hagerstown – San Francisco – London.
- LING, Y. | HURLBERT, A. | ROBINSON, L. (2006), Sex Differences In Colour Preference. In: Pitchford, N. J. | Biggam, C. P. (eds.), *Progress in Colour Studies II: Psychological Aspects*. Amsterdam – Philadelphia, 173–188.
- MAĆKIEWICZ, J. (2007), Derywacja a metonimiczne postrzeganie świata (na przykładzie metonimii roślinnych w języku polskim, angielskim, francuskim i hiszpańskim). W: *Poradnik Językowy*. 3, 3-12.
- MOCARSKA-TYCOWA, Z. | BIELSKA-KRAWCZYK, J. red. (2010), *Kolor w kulturze*. Toruń.
- MOLCHANOVA, O. (red.) (2003), *Linguistics Across Culture*. Szczecin.
- MORGAN, G. | CORBETT, G. G. (1989), Russian colour term salience. In: *Russian Linguistics*. 13, 125-141.
- PARAMEL, G. V. (2005), Singing the Russian Blues: An Argument for Culturally Basic Color Terms". In: *Cross-Cultural Research: The Journal of Comparative Social Studies*. 39 (1), 10-38.
- STANULEWICZ, D. (2009), Colour, Culture and Language: Blue in Polish. Gdańsk.
- STANULEWICZ, D. (2010), Płeć a psychologiczne znaczenie nazw barw występujących w polszczyźnie (badania wstępne). W: Komorowska, E. | Stanulewicz, D. (red.), *Barwa w języku, literaturze i kulturze I*. Szczecin, 107-122.
- STANULEWICZ, D. (2017), Pòzwë farwów w kaszëbsczim jãzëku i jich psychòlogicznò plòtnota | Nazwy barw w języku kaszubskim i ich psychologiczna istotność. W: *Biuletyn Radzëznë Kaszëbsczëgò Jãzëka* | *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego*. 112-121 [wersja kasz.], 252-261 [wersja pol.].
- STANULEWICZ, D. (2020), Owoc czy kolor? O użyciu leksemu *śliwkowy* w tekstach Narodowego Korpusu Języka Polskiego. W: Ginter, J. | Pstyga, A. | Warda-Radys, L. (red.), *Polszczyzna wczoraj i dziś – pamięć, inspiracje, perspektywy*. Gdańsk, 201-223.
- SZTAJNERT, A. (2001), *Gender Differences in Colour Terminology*, niepublikowana praca magisterska, Uniwersytet Gdański. Gdańsk.
- TOKARSKI, R. (2004), *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Wyd. 2 rozszerz. Lublin.
- UUSKÜLA, M. (2007), The Basic Colour Terms of Finnish. In: *SKY Journal of Linguistics*. 20, 367-397.
- UUSKÜLA, M. (2008), The Basic Colour Terms of Czech. In: *Trames*. 12 (1), 3-28.
- WIERZBICKA, A. (1996), *Semantics: Primes and Universals*. Oxford – New York.
- ZARĘBA, A. (1954), *Nazwy barw w dialektach i historii języka polskiego*. Wrocław.

